

Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
 235 Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
 Spissus ager; glebas cunctantes crassaque terga
 Exspecta, & validis terram proscinde juveneis.
 Salsa autem tellus, & quae perhibetur amara,
 Frugibus infelix: ea nec mansuecit arando,
 240 Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat:
 Tale dabit specimen. Tu spisso vimine qualos,
 Collaque praetorum fumosis deripe rectis.
 Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus undae
 Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
 245 Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttae.
 At sapor indicium faciet manifestus, & ora
 Tristitia tentantum sensu torquebit amator.
 Pinguis item quae sit tellus, hoc denique pacto
 Discimus: haud unquam manibus factata satiscit,
 250 Sed picis in morem ad digitos lenescit habendo.
 Humida majores herbas alit, ipsaque jussu
 Lætior: ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
 Neu se praevalem primis ostendat aristis!
 Quae gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
 255 Quaeque levis. Promptum est oculis praediscere nigram,

si vero alumnus se posse redire in suam locum, & fovei repletis terra redundet, acer erit densus: existima hinc glebas duras & crassos tumores, & ara terram lobis rotasque. Terra autem salsa, & quae dicitur amara, merta est frumentis: ilaque concludatur aratione, neque servat nomen suum genus, ac ne nomina quidem propria pomis: tale praebet indicium sui. In corbes & denso vimine, & cola torcularis detrahe & lectis junctis. In his terra illa mala, & dulces fontium aquae comprimentur usque ad summam oram: utque omnis aqua exprimitur, & longae guttae defluunt per foramina viminum. At sapor dabit signum manifestum, & amarities laedit gustu ora agra explorantium. Praeterea, hoc demum modo cognoscimus, quatenus terra sit pinguis: illa manibus versata nunquam disolvitur, sed dum tenetur, adhaeret digitis instar picis. Humida majoris herbas, & ipsa secunda est plerumque oportet: ab ne illa sit mihi nimis fertilis, & ne monstrat se fertiorem primis in herbis! Quae est gravis, & quae levis, manifestat se ipso pondere, et ipse de illa taceatur. Facile est cognoscere visu nigram, & quae levis.

N O T A E.

234. Aptius uber.) Supra v. 185. Possit negabunt.) Non poterunt. Et quasi sensum mentemque terrae tribuit: ut alibi multis locis.
 240. Nec Baccho genus, aut, &c.) Terra salsa fingentia est, ut arboribus apud se depositis non servet nomen: sed eas & virtute & nomine spoliata: id est, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejusdem generis ac nominis esse videantur. De Baccho, Ecl. 5. 69.
 241. Qualos, Collaque praetorum, &c.) Torcular tota machina est vis premendis, a torquendo sic dicta: Praetum, sunt trabes, quae uvas torculari impositas premunt; a premendo dicitur per contractionem, premulum, praetum: unde syllaba prima brevis est in preno; longa in praetum. Cola sunt favei, vel corbes, quae torculari suppositae vinum expressum excipiunt, percolantque. Quali, corbes & vimine, calathi, Ecl. 5. 26.
 244. Eluctatur.) Per vim, & quasi cum lucta exibat.
 250. Habendo.) Passiva significatione, dum habetur: ut pleraque gerunda, Ecl. 8. 71. Ne sit mihi fertilis.) Terra enim, cuius vis in herbas aut frondes ablutitur, parum habet virtutis ad fructum ferendum.
 254. Tacitam.) Ecl. de illa taceatur, nullumque aliud indicium a me assignetur.
 257. Picea... taxi, &c.) Picea, pini species: de qua Pl. l. 16. 10. Picea montes amat atque frigora, ferax arbor, & junctis indetio ad fores posita, ac vitiis vitibus: haec plurimam resam fundit. Taxus, ut scilicet de qua Pl. l. 16. Taxus, vitibus vitibus: gratissima & tristis ac atra: letale lacris, in Hispania praecipue, venenum inest. Sunt qui varietatem hanc appellata dicant venena, quae non toxicata dicimus.
 259. His antea, &c.) V. PARS. De cultiva vitiis.) Vel vites ipsas arbores vocat, ut supra v. 89. Vel praecipuum generale est pro omnibus arboribus. S. ges.) Bene de arbutulis, quae seruntur in seminario.
 268. Semina.) Non hic grana sunt, sed furtuli, sive avullae vitis corpore, qui vocantur malleoli, magliuoli; sive cum suis radicibus translati, qui vocantur vitruva aces.
 271. Ausprios, &c.) Pro meridie

Et quisquis color. At sceleratum exquirere frigus
 Difficile est: picea tantum, taxique nocentes
 Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigrae.
 His animadversis, terram multo ante memento
 260 Excoquere, & magnos scrobibus concidete montes,
 Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
 Quam lætum infodias vitis genus. Optima putri
 Arva solo: id venti curant, gelidæque pruina,
 Et labefacta movens robustus jugera fossor.
 265 At si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
 Ante locum similem exquirunt, ubi prima paritur
 Arboribus seges, & quo mox digesta feratur:
 Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
 Quin etiam cæli regionem in cortice signant:
 270 Ut quo quaque modo steterit, qua parte calores
 Ausprios tulerit, quæ terga obverterit axi,
 Restituant. Adeo in teneris confestere multum est.
 Collibus, an plano melius sit ponere vites,
 Quære prius. Si pinguis agros metabere campi,
 275 Densa fere: in denso non segnior ubere Bacchus.
 Sin tumulis acclive solum, colleque supino,
 Indulge ordinibus, nec secius omnis in unguem
 Arboribus positis lecto via limite quadret.

Et quisquis unicusque color est. Sed investigare frigus perniciosum difficile est: tantummodo picea, & taxi noxia, vel nigrae hederæ dant aliquando signa illius. His cognitis, meministi putrefacere terram, & aperire foveas altos montes multo prius, & exponere Aquiloni glebas interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigrae. His animadversis, terram multo ante memento excoquere, & magnos scrobibus concidete montes, ante supinatas Aquiloni ostendere glebas, quam lætum infodias vitis genus. Optima putri arva solo: id autem efficiunt venti, & pruina frigida, & robustus fossor agitant terram profusam. Sed si nulla vigilantia deest quibusdam viros, hi prius eligant loca duo similiter unum, in quo primum seminavimus arborum preparavimus, ut primum steterit, qua parte calores restituant. Adeo in teneris confestere multum est. Collibus, an plano melius sit ponere vites, quaere prius. Si pinguis agros metabere campi, fere vites densis: in denso non segnior ubere Bacchus. Sin tumulis acclive solum, colleque supino, indulge ordinibus, nec secius omnis in unguem Arboribus positis lecto via limite quadret.

N O T A E.

258. VII. De tempore sativatis, v. Ausprios dicit, ventum inde flantem de quo Ecl. 215. VIII. De stercoaratione, v. 346. IX. De lapidum & concharum infusione, v. 348. X. De pastinatione, sive terra vendenda passim, Ital. 229. pa. vanga, v. 354. XI. De satione, quæ pedatodicitur, palara, v. 358. XII. De frondatione, 277. Scelus.) Vel sequitur, ut Germano placeat: seu frondium amputatione, v. 362. XIII. De scelus significat aliter, & habet primam brevem; scelus vel sequitur, significat deterius, pejus minus, & primam habet longam. Hac significatione dixit pinnor acclive, sequitur sextum, pro muliebri, qui minor ac deterius est, & Seneca, sequitur de aliquo loqui, id est, sinistre. Et de rivat Turn. l. 19. 17. sequor: quia prope consuevit id, cuius melior est conditio, sequi, cuius deterius, ut servus. In unguem.) Exacta perfectæque ratione. Translata dictio a marmorarum opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commissæ sint. Hor. de A. P. 294. Persectum dextera novæ testificavit ad unguem. Et Sat. l. 1. 5. 32. Ad unguem factus homo.
 278. Secto via limite quadret.) Dispositio arbo-

Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis:
 Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
 325 Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther
 Conjugis in gremium læta descendit, & omnes
 Magnus alit, magno commixtus corpore, fetus.
 Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
 Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
 330 Parturit almus ager, Zephyrique tepentibus auris
 Laxant arva sinus: superat tener omnibus humor:
 Inque novos soles audent se gramina tuto
 Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
 Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbre:
 335 Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
 Non alios prima crescentis origine mundi
 Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
 Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
 Orbis, & hybernis parebant statibus Euri:
 340 Cum primum lucem pecudes hausere, virtumque
 Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
 Immisisse feræ silvis, & sidera cœlo.
 Nec res hunc tenerè possent perferre laborem,
 Si non tanta quies iret frigidique caloremque
 345 Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
 Quod superest, quæcumque premes virgulta per agros,
 Sparge simo pingui, & multa memor oecule terra:
 Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas:

Per precipue solis arborum, ver arboribus utile est. Terra intumescunt vere, & petunt semina fecundantia. Tum Aer, qui est pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in sinum læta uxoris terræ: & magnus ipse, commixtus magno ejus corpori, nutriti omnes fetus. Tum fructus extra vias positos resonant volucibus, & animalia redeunt ad concubitus satis diebus. Omnis campus parturit: & agri aperunt sinum tepidis flantibus Zephyri: abundat in omnibus agris humor: & herbe audent tuto exponere se novo soli: nec vitis timet Austros surgentes, aut pluviam emissam & cœlo magnis Aquilonibus: sed propellit germina, & effundit omnia folia. Non pato alios dies fulsisse in primo ortu nascentis mundi, aut habuisse alium ordinem. Tempus illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, & Euri continebant hybernos fatus, statim ut pecudes acceperunt lucem, & ferream genus hominum extulit caput ex aeris laxosis, & feræ immissa sunt in silvas, & sidera in cœlum. Et vero mundas adhuc tener non possidet tolerare hunc laborem: nisi tanta quies esset inter hyemem & æstatem, & nisi clementia aeris complecteretur terras. Ceterum, quæcumque arbusculas desodit in agris, sparge stercore pingui, & memineris tegere multa terra, vel citra infode lapides bibulos, aut conchas asperas:

N O T A.

325. Tum pater, &c. Æther, sive aer, per Jovem a poetis, terra per Junonem adumbrata est. Inter utrumque quoddam quasi conjugium.
 330. Zephyrius.) Ecl. 5. 5.
 333. Adrar.) Ecl. 2. 58.
 334. Aquilonibus.) Ecl. 7. 51.
 336. Non alios, &c. Disceptatur, quo tempore mundas conditus sit: verum, an autumnali: faver autumno ratio, qua peritur a maturitate frugum; faver veri, qua peritur a commodissima temperie. Poeta: omnes pro vero fiunt. De Euro, G. 1. 371.
 340. Virtumque ferrea progenies, &c. Alludit ad ætatem ferream, & instauracionem mundi post diluvium factam a Deucalione & Pyrrha, factis post tertium lapidibus, Ecl. 6. 41.

In-

Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
 350 Hælitus, atque animos tollent sata. Jamque reperit
 Qui saxo super atque ingentis pondere tætes
 Urgerent: hoc effusus munimen ad infra:
 Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.
 355 Seminibus positis, superest deducere terram
 Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes:
 Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
 Fledere luctantes inter vineta juvencos:
 Tum leves calamos, & ratæ hastilia virgæ,
 360 Fraxineasque aptare sedes, furcasque bicornes
 Viribus eniti quarum, & continere ventos
 Assuecant, summasque sequi tabulata per ulmos
 Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
 365 Parcendum teneris: & dum se lætus ad auram
 Palmes agit, laxis per purum immisissus habenis,
 Ipsa acies nondum falcis tentanda; sed uncis
 Carpendæ manibus frondes, interque legenda.
 Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
 Exierint: tum stringe comas, tum brachia tonde.
 Ante reformidant ferrum: tum denique dura
 370 Exerce imperia, & ramos compece fluentes.
 Texendæ sepes etiam, & pecus omne tenendum est:
 Præcipue dum frons tenera imprudensque laborum:
 Cui, super indignas hyemes, Solemque potentem,
 Silvestres uri assidue capreæque sequaces

nam aque inter eas fluent, & tenuis vapor permeabit, & ea, quæ plantata sunt, sument vires. Inveniunt sunt etiam, qui premerent ea de super saxo, & pondere magne lesse, & hoc munimentum est ad verius pluvias immodicas: hoc munimentum est, quando canis arduum ferunt: & mittuntur hiones ferreos in terram. Aut movere terram sub vomere depresso, & deducere boves resistentes inter ipsas vomeres. Deinde adungere vitæ paltas æneas, & hastilia & virgis decorticati, & palos fraxineos, & furcas bicornes. Et parcendum quidem est teneris vitibus, dum prima ætas crescit novis frondibus, & dum palmes lætus atollit se in altum, emissus in aerem veluti laxatis habenis. Ipsa acies ferri non est adhuc adhibenda: sed frondes precipitandæ sunt ungulis manuum, & pampis, tunc. Postea quando vires, firma radice impicata ulmis, creverint: tunc amputa pampis, tunc seca paltas: prius imeni serrum: tunc demum exerce dura imperia, & exerce ramos superstitios. Præterea sepes jungendæ sunt, & greges omnes continendi: præcipue dum frons tenera sunt & inassecta novis rebus: quibus frondibus, præter magnas hyemes, & solem vehementem, silvestres boves & capreæ sequaces assidue nocent:

375 Illu-

N O T A.

Augusti. Sirius dictus, vel a sequenti serco, vel a sequi evacuo.
 355. Capita.) Vitium arborumque capita, stirpes sunt & radices, quibus, quasi ore alimentum ex terra trahunt.
 Bidentes.) Bidentes aliquando est ovis, hic instrumentum locuente terro comparatum. pascuum, ligo, leccallino. Erynon a binis dentibus: quod ligo sit bifurcus. De ovis bidentibus, Æn. 4. 57.
 356. Aut presso exercere solum, &c.) Ex more Italiae, ubi vires ulmis aliliue arboribus sulciebantur, adeoque laxius digessit spatium arandi relinquebant: immo & frugum interferendarum.
 359. Fraxineas.) E fraxino arbore, fraxino.
 361. Tabulata.) Servius: Sunt rami cythoræ, & in plana tendentes, non in altis. Et Gollumell. l. 1. 3. 6. Tabulata, quædam sunt: hoc enim nomine designantur pedale ramis, & trunculo prostratis: in totis laxis distendantur.
 364. Laxis per purum, & c. balenis, & c. Laxis balenis metaphoræ est ab equis delinptis, dicit Lucretius l. 5. Arboribus autem est variis exinde per auram crescenti magnam immisissis certamen balenis. Et per purum, significat, per aerem. Sic & Horatius Od. 1. 24. 7. Per purum tonantes equi equos, volacremque currum.
 374. Silvestres uri.) Bursi, quos vulgus cum uris confundit. Plin. l. 8. 15. Urtem in juxta Caratrem

Au-

375 Illudunt; pascuntur oves, avidaque juvenca.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arenibus ætas;
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admoso signata in stirpe cicatrix.
380 Nec aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt profœcia ludi:
Præmiaque ingentes pagos & compita circum
Theſidæ poſuere: atque iner pocula læti
Mollibus in pratis unctos falere per utres.
385 Necnon Aufonii, Troja gens miſta, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto:
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpēdunt mollia pina.
390 Hinc omnis largo pubeſcit vinea ſœtu;
Complentur vallesque cavæ ſaltuſque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.

oves & avidæ juveneca carunt eas. Nec hyems conſtricta albo gelu, aut gravis ætas pen-
trians rupes aridas, tantum nocuit; quantum nocuerunt illæ pecudes, & venenum auri den-
tis, & cicatrix impreſſa in ſtirpe corroſa. Non aliud ob delictum caper immolatur Baccho in
omnibus altaribus, & antiqui ludi præcedunt in theatris: & magis Aſidenſes inſtituerunt præ-
mia circa pagos, & vias, & læti inter bibendum ſaltare in prati amantem per unctas pelles
hircorum. Romani quoque coloni, gens orta e Trojans, ſolentur verſibus incomptis, & riſu
effuſo; & induunt larvæ horribiles e caviti corticibus; & te vocant, o Bacche, inter hilaria
carmina; & in honorem tuum alligant fœtiles imagunculas ex alta pina. Hinc vinea omnis pul-
ſulat multo ſœctu, & valles curvæ, & ſalvus opaci implentur uvis, & quocumque locus, in
quem imago Bacchi circumverſit vultum formoſum.

N O T Æ.

ſarem de bello Gall. l. 6. ſunt fera, magnitudi-
ne paulo infra elephantos ſpecie & colore & figura
ſant: que in ſola Hercynia Germaniæ ſilva
reperiuntur. Babali, boves ſunt ſilveſtres
frequentes in Italia, ex Iſidoro & aliis: quam-
quam aliter a Plinio deſcribuntur.
381. Profœcia.) Theatrum locus ſuit femi-
circuli figuram habens, ſpectaculis ſcœnicis
deſtinatus, a ſæculo ſpecto. Partes ejus fuerunt,
I. Porticus, ſcæla, ſcœlia: ſcœdium ordines di-
cebantur cunei; quia, cuneorum modo, eo
ſtrictiores erant, quo magis ab ambitu ad cen-
trum theatri accedebant: & hæc omnia circa
ambitum theatri erant diſpoſita. II. Orcheſtra
pars interior, ſive centrum theatri, eaque or-
pans in ſima & concava; unde cœtera diceba-
tur totum theatri ſpatium. Hic ſedebant ſcœna-
tores, ludabantque chori ſaltatorum & muſi-
corum: ab ætate ſalutare. III. Proœcnium, locus
ab uno theatri cornu ad alterum ductus,
inter orcheſtram & ſcœnam, altior quam or-
cheſtra, inferior quam ſcœna: in eo agebant lo-
quebanturque hiſtriones comici tragicique, e
pulſito, id eſt, ex editore aliquo & pedibus
ſubſtrato tabulato. IV. Scœna, pars theatri æ-
verſa ſpectantibus: velis, picturis, columniſque
decorata, & olim arboribus ad inunbrando
adtores, cum ludi in præpæto antiquitus ex-

hiberentur, aervi umbraculum. V. Poſſentium,
ubi adtores poſt ſcœnam latent. VI. Amphithe-
atrum ſuit locus, non in femicirculum, ſed in
circulum exiſtructus: ubi nulla erat ſcœna, ſed
undecumque ſcœdium ſpectatorum cum arena in
medio, in qua gladiatorum, ferarumque, & alia
id genus certamina peragebantur: quare am-
phitheatrum dicebatur, quaſi undique theatrum;
ab ætate circum, & ætate ſpecto.
382. Præmiaque, &c.) Ludi omnes theatrales
& Baccheis ejuſmodi ludicris ortum habere,
quibus viſtor hircum referebat: unde tragedias
remanſit nomen a præſto hircum & præſto cantilena.
Horatius in arte Poetica v. 220. Carmine qui tra-
gico vultu certavit ob hircum, Mox etiam egreſſes
Satyrii nudavit, &c. Floruit primo apud Athe-
nienſes, qui Theſidæ dicuntur, a Theſto rege,
qui primus eos, in pagis degentes, in urbem
coegit, moenibusque tēpfit. De eo, En. 6. 122.
384. Unctos falere per utres.) Præcipua pars
Liberalium ſive Bacchicorum ludorum, erat ſal-
tus per pelles hircinas, in campo cumularas,
in flatuque & unctas oleo. Hircinas eligebant
pelles, ſive utres ad contemptum hircorum et-
iam mortuorum, quod viti inſeſtum ſitima-
mal: unctione, ut magis eſſent lubricæ, nec
veſtigium eadentis fulſtinerent; uno pede in-
liebant, reducto altero: & cum frequenter ca-

Ergo

Hæque

Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba ſeremus:
395 Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in veribus torrebimus exta coloris.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui numquam exhauſti fatiſ eſt: namque omne quotannis
Terque quaterque ſolum ſcindendum, glebaque verſis
400 Æternum frangenda bidentibus, omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor ædus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus & filvis Aquilo decendiſt honorem;
405 Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente reliſtam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum ſodito, primus deveſta cremato

Sar-

Hæque rite cantabimus Baccho ſuas laudes verſibus patriis, & offeremus ei diſcos atque placen-
tas, & ſacer hircus deductus cornibus ſtatuetur ante aram: & torrebimus pinguia viticera in
veribus e corlo ſeremus. Eſt etiam iterandum in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam
ſatis perfectum eſt: nempe oportet omnem terram vertere ſingulis annis ter & quater, & ve-
ſtite comminuerie glebas lignibus inverſis, & exonerare totum vinetum frondibus. Labor ve-
volutus in circulum redit agricolis, & annus in ſe replicatur per eadem vias. Et tum demum,
cum vinea amiſit ultimas frondes, & cum frigidus Aquilo abſiſit arboribus pulchritudinem,
jam tum diligens agricola præfert curas in annum ſaturum: & perſequitur curvo Saturni ſalce
vitam nudatam, eam tondens, & componit amputando. Primus movet terram, primus combu-
re ſarmentia domum deportata,

& præ-

N O T Æ.

derent cernui, ſive proni, vocabant ludos
illos Cernuſia; Græci ἀρνῶν ab ἀρνῶν
uter.
385. Aufonii coloni.) Colonus hic non agri-
colam ſignificat, ſed coloniam, ſive Trojanos,
Ænea duce, miſſos ad incolendam Aufoniam,
id eſt, Italiam. De Aufoniis, antiquis Ita-
liæ populis, En. 3. 171.
389. Oſcilla ſuſpēdunt.) Imagunculas fœti-
les, Baccho ſacras, & ad ejus ſpeciem eſſen-
tas; que vineis providere putabantur, eisque
fertilitatem conferre, ad quas vento, aut nu-
minis providentia impulſæ ſeſe converterent.
Unde addit: Et quocumque Deus circum caput
egit honeſtum. Nomen hoc, oſcillum, dimini-
tium eſt ab oſ, oſis, quaſi parvum os: unde
etiam eſt oſillum, En. 1. 260.
391. Salutare, &c.) Salus non eſt ſilva-
rum ipſas arbores, ſed loca ſilvarum ab ar-
boribus vacua, notavimus, Ecl. 6. 56.
394. Liba.) Placentæ genus, Ecl. 7. 33.
395. Et ductus.) Verba ſolemnia: ominu-
ſum enim erant in ſacrificiis, ſi viſtimitra
traheretur, non facile duceretur: tum ſi ad ar-
am non ſponte ſtaret, ſed reſiſtatur.
396. Colonus.) Bene: cum enim corylum &
bicum viti eſſe inſectum dixerit, utrumque ad

ſacrificia adhibet: hircum, ut viſtimitam; co-
dus illos Cernuſia; ut materiam veri.
397. Eſt etiam &c.) Præcipit alteram, id eſt,
ſecundam paſſinationem, que dicitur paſſi-
natio, de qua v. 354. Item & ſecundam ſam-
pinationem, que frondium amputationem, de
qua v. 365. Quamquam monet, ter aut qua-
ter laborem utrumque eſſe repetendum: quia
numquam hinc labori, id eſt, in hoc labore, ſatis
ex exhauſti, id eſt juxta Servium exhaufſio-
nis, ſinitioſis, perfectionis: ſic En. 2. 427.
Servantiffimus æqui, id eſt, æquitatis.
401. Actus in orbem.) Id eſt, perpetuus &
continuus: nullus enim in orbe, ſive circulo
terminus eſt.
404. Aquilo.) Ventus ſeptentrionalis. Ecl.
7. 51.
405. Curvo Saturni dente, &c.) Præcepta con-
genit de curvis hybernis circa vitem: ac præci-
pe de alligacione: que ſit cum circa radices
terra effoditur, tondenturque ferro ſuperflua
radices: eæ præfertim, que terræ ſuperficiem
propius tangunt; ut inferiores conſuleſcant.
Dicitur obliquatio, quia vitis radices, quaſi
totidem laqueis, expeditur & liberatur. Satur-
ni dente. Falce dentata ea acuta, qua Saturni
geſtamen eſt. De Saturno, Ecl. 4. 6.

Q

- Sarmenta, & vallos primus sub testa referto:
 410 Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra:
 Bis segetem densis obducunt sentibus herbae:
 Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
 Exiguum colito. Nec non etiam aspera rursi
 Vimina per silvam, & ripis fluvialis arundo
 415 Cadiunt; incultique exercet cura salicti.
 Jam vincita vites, jam falcem arbuta reponunt,
 Jam canit extremos effertus vinitor antes:
 Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
 Et jam maturis meruendus Juppiter uvis.
 420 Contra, non ulla est oleis cultura: neque illae
 Procurvam expectant falcem, rastroque tenaces,
 Cum semel hizerunt arvis, aurisque tulerunt.
 Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
 Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
 425 Hoc pinguem & placitam paci nutritor olivam.
 Poma quoque ut primum truncos sensere valentes,
 Et vires habuere suas, ad sidera raptim
 Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostrae.
 Nec minus interea foetu nemus omne gravescit,
 430 Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis.

Ton-

Et primus refer domum pedamenta; ultimus vindomiato. Bis frondes densiores taurubunt vitem, bis herbae suffocant vinetum spissis vepribus: magna difficultas in utroque amputandis. Laudata rura magna, sed cole parvum rus. Praeterea secunda sunt in silvis a pera vitina rursi, & fluviales cannae in ripis: & habenda cura salicti sive stryis. Postquam omnes herbae sunt: postquam vineta permittunt falcem reponi: postquam nutritor lassus canit actissimae se extremos vineae ordines; tamen vertenda est terra, & glebae commovendae, & aer timendus vacuum iam naturis. Contra, nulla est difficultas in colendis oleis, nec ille scitum curvam falcem & rastro mordaces: cum semel radices egerint in colendis oleis, quando aperitur ligone admo; & reddit plenas olivas, statim cum iplo vomere. Ideo nutriti olivam pinguem & gratam paci. Poma quoque, quando sensere truncos robustas, & accipere vires sibi debitas, cito assurgunt in arcem virtutis propriae, nec egent nostro auxilio. Interea silvae omnes non minus onerant se sentibus, & inculta avium latebrae rubescunt baccis sanguinis.

N O T A E.

410. Bis vitibus, &c.) Causam asserit geminae pampinationis, quam antea praecerat; item & geminae vinctationis, qua herbae noxiae eruntur. Ital. estirpave.
 413. Aspera rursi Vimina.) Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinaculam. Rursus, vel rursum, Ital. rursco. De eo, Ecl. 7. 42. Salictum vel salicetum, locus salicibus confitus, Ital. saliceto.
 417. Extremos effertus vinitor antes.) Antes, sunt ordines vitium, qui sunt ante ceteros postici, & vineam quasi circumdant, & quavis ex parte extremi sunt. Effertus, lassus, qualis est mulier, quae multos edidit fetus.
 418. Pulvisque movendus.) Commovendus & excitandus pulvis, fractione glebarum.
 419. Meruendus Juppiter uvis.) Aer grandine & pluvius intempertivis infestus Juppiter pro aere, supra v. 325.
 420. Contra, non &c.) Laboriosa vitis culturae facilem opponit oleae culturam. Utraque tamen in tenera aetate similis est: dispari-

- Tondentur cythi: tadas silva alta ministrat,
 Pascunturque ignes nocturni, & lumina fuscant.
 Et dubitant homines ferere, atque impendere curam?
 Quid majora sequar? salices, humileque genitae,
 435 Aut illae pecori frondem, aut pastoribus umbram
 Sufficiunt, sepeque satis, & pasula melli.
 Et jurat undantem buxo spectare Cytorum,
 Naryciaeque picis lucos: jurat arva videre,
 Non rastrois hominum, non ulli obnoxia curae.
 440 Ipsae Caucaeso steriles in vertice silvae,
 Quas animosi Euri assidue franguntque feruntque,
 Dant alios aliae foetus; dant utile lignum
 Navigiis pinos, domibus cedrosque cupressosque:
 Hinc radios trivere rotis, hanc tympana plaustris
 445 Agricolarum, & pandas ratibus posuere carinas.
 Viminibus salices secunde, frondibus ulmi:
 At myrtus validis hastilibus, & bona bello
 Cornus; Ithyraos taxi torquentur in arcus.
 Nec tiliae leves, aut torno rasile buxum,
 450 Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
 Necnon & torrentem undam levis innatat alnus
 Missa Pado: necnon & apes examina condunt

Cor-

Cythi secantur: silva alta suppeditat tadas, quibus ignes nocturni dantur, & praebent lucem. Et homines negligunt eas plantare, & in iis curam adhibere? Quid commemorare majores arbores? salices? genitae humiles, illae ipsae praebent, aut cibum pecidibus, aut umbram pastoribus, & sepe segetibus, & cibum apibus. Et pulcrum est videre campos non egentes rastrois, aut ulla cura hominum. Silvae ipsae steriles in Caucaeso monte, quas validi Euri semper perfiant & rumpant, exhibent alios aliae fructus; praebent pinos, ligna utilis navibus; cedros & cupressos, utilis domibus: ex his agricolarum torruerunt radios rotis, & rotas plaustris: & fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices produunt vimina, ulmi frondes; at myrtus vero commoda est ad valida bastilia. & cornus ad arma alia: taxi secantur in arcus Ithyraos. Nec non tiliae polite, & buxum torno rasile, accipiunt figuram & carinam acuto ferro. Alnus quoque levis, demissa per Padum, innatat aquae currenti: apes quoque abscondunt examina in

N O T A E.

- multo crudelius etiam punitur ei. Pro puniti. Ecl. 6. 42. De Euro, vento orientali, G. 1. Placitam paci, quia inhene pacis fuit. An. 7. 371. Hic Caucaeus pro quolibet monte, Eurinus pro quolibet vento.
 426. Poma.) Fructus pro arbore: arbor enim foetus est.
 431. Cythi; tadas, &c.) De cythio frutice, quibus nemo rotas fabricatur; sed ad silvas, qui conducitur saginando pecori, Ecl. 1. 79. De rastrois, seu silvestres arbores, refertur. De rastrois, tympans, & plaustris, G. 1. 163. Trivere, pericere torno, de qua arte Ecl. 3. 38.
 445. Ratibus posuere carinas.) Rates proprie sunt ligna inter se colligata, quae per aquam aguntur; metaphorice sumitur pro navi perfecta. Carina, est trabs ima, eaque incurva, quae totius navis fundamentum est.
 447. De myrto, Ecl. 2. 54. De cornu, Ital. corniolo, supra v. 34. De iaxo, Ital. iaxo albo, supra v. 357. De tilia, Ital. tilio, G. 1. 173. Hae buxus, vel hoc buxum, Ital. bojo.
 448. Ithyraos.) Gens est, juxta Strvium, & Parthia; juxta ceteros, & Syria sagittarum arte memorabilis.
 451. 452. Alnus missa Pado.) Alnus, Ital. alano, nota arbor; Padas, il Po, nobilissimus Italiae

Corticibusque cavis, vitiofaque illicis alveo.
 Quid memorandum æque Baccheia dona tulerunt?
 455 Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furens
 Centauros leto domuit, Rheetumque, Pholumque,
 Et magno Hylæum Lapithis crateræ minantem.
 O fortunatos nimium, sua si bona norint,
 Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
 460 Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
 Si non ingentem foribus domus alta superbis
 Mane salutaantum totis vomit ædibus undam;
 Nec varios inhiant pulchra testudine polles,
 Illusaque auro vestes, Ephyreiaque æra;
 465 Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
 Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
 At secura quies, & nescia fallere vita,

Dives

in cavis corticibus, & in sinu illicis cariosa. Quid produxerunt Bacchumimera, quod sit æqualiter laudandum? Bacchus occasiones etiam præbuit peccandi: ille morte affecit furiosos Centauros, & Rheetum, & Pholum, & Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, si cognoverint suam felicitatem: quibus terra ipsa æquissima producit ex se victum parvalem, longe a bellis discordibus. Si apud illos delicta portis superbis non emittit ex totis ædibus magnam multitudinem hominum mansalutantium; si illi non appetunt limina variata pulchra testudine, & vestes distinctas auro, & æra Corinthia; si apud illos lana non tingitur Assyrio colore, & usus olei succi non depravatour casia: tamen apud illos non deest quies intacta, & vita nesciens decipere.

N O T Æ.

fluvijs de quo G. 1. 482. Hic sumitur pro quoyis fluvio. Pado, pro, per Padum: ut, It clamor casio, pro, ad casum. De examinibus apum Ec. 7. 13. De illic arbore, Ital. leccio, Ecl. 1. 18.
 456. Centauros, &c.) Centauri & Lapithæ vicini sunt populi Thessaliæ: hi Pindum & Othrya: illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithoos cum Hippodamiam uxorem duceret, Centauri, sponfam ipsi nuptiarum die rapere aggressi, a Theseo & Hercule amicis Pirithoi, cæterisque Lapithis ingenti clade inter ipsa pocula abacti sunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius, Rheetum, Pholum, & Hylæum. Pro Rheeto, aliqui Rheetum legunt: & vero sic apud Callimachum alioque legitur. De crasiere, Ecl. 5. 68.
 458. O fortunatos, &c.) VII. PARS & ultima. Digressio de vite rusticæ felicitate. I. Ejus commoda præsertim commodis urbana vite. v. 461. II. Proximam facit literarum & Philosophiæ studiis, v. 475. III. Prætere quibuslibet aliis hominum studiis, v. 495. IV. Hujus vite antiquitatem a primis Italicæ colonis, primique hominibus repetit, v. 532.
 462. Mane salutaantum, &c.) Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos salutatum venirent prima luce. Undam exprimit multitudine populi exeuntis: dum alius alium, quasi sanctus ductum tradit. Vomit, metaphora antiqui usus in eam rem; unde æmulator dicebantur in amphitheatris aditus

illi, per quos populus confertim ingrediens in sedilia sese effundebat.
 462. Testudine polles.) Portas intelligit, vel in testudinem, id est fornecem, arcuatas: vel rectas concis testudinis indice in laminas festis. De testudinibus, Ital. Testuggine, ita Plin. l. 9. 10. Testudines tantæ magnitudinis indicium mare emittit, ut singularem superficie habitabiles casas integant; atque inter insulas vulvi præcipue maris his navigabant omnibus. In mari concylius vortunt; tantæ oris darditia, ut lapides committant: in terram egressæ, in herbis pariunt ova, avium ovis similia, ad centena numero: eaque deorsum extra aquas incubant noctibus. Tum cap. 11. Testudinum putamina secare in laminas, leioque & vepositoria his vestire, Carulibus Pollo instituit, prodigi & sagacis ad luxurie instrumenta ingenti.
 464. Illusaque auro vestes, &c.) In quibus aristæ illudens, ex auro aliqua depinxit, inquit Servius.

Ephyreiaque æra.) Quinque syllabarum vox; apud Lucanum etiam quatuor; Ephyreæ, lib. 6. Insula casta Ephyreæque maxima servat: id est, Corinthia, Corinthus enim, Ephyra dicta est, ab Ephyra Nymppha. Urbs est Achaia, sita in medio Isthmi Peloponnesiaci, qui Corinthiacus idem dicitur. Capta est & incensa a L. Mummiō Consule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, & ad vasa expetitur: cuius pretii causa hæc asseritur a Plorod. 2. 16.

Quæ-

Dives opum variarum; at latius otia fundis,
 Splendex, vivique lacus; at frigida Tempa,
 470 Mugitumque boum, mollesque vub arbore somni
 Non absunt. Illic saltus, ac lustra ferarum,
 Et patiens operum parvoque affluta juvenus,
 Sacra Deum, sanctique patres: extrema per illos
 Iustitia excedens terris vestigia fecit.
 475 Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra sero ingenti percussus amore,
 Accipiant; cœlique vias & fideta monstrant,
 Defectus Solis varios, Lunæque labores:
 Unde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
 480 Obicibus ruptis, rursusque in seipsa residunt:
 Quid tantum Oceano properet te tingere soles
 Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Sin,

affluens variis opibus: tamen otia in amplis fundis, & antra, & vivis lacus, & umbrosi campi, & mugitus boum, & dulces somni sub arbore non desunt. Illic sunt istuc, & latibula ferarum, & juvenus patiens in laboribus parvoque affluta, & reverentia Deorum, & venerandis parentibus Iustitia alicuius in terra ultima posuit pedem apud illos. Me vero teneant præ cæteris dulces Musæ, quarum sero res facias, magno earum amore captus: & doceant præ cunctis cœli, & fideta, & diversas eclipses Solis, & eclipses Lunæ: unde motus terre oriantur: qua virtute altum mare surgebat, superato alveo; ac deinde in seipsum recurvat: qua de causa sol hyemalis ita properet se lavare aquis Oceani, vel quæ mora differat noctes æstras.

N O T Æ.

Quantas opes & abstulerit & cremaverit hinc scias: quod, quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superuisse comperimus: nam & æris notam pretiosorem ipsa opulentissime urbis fecit injuria: quia incendio permissis plurimis statibus atque simulacris, æris, auri, argentique orne in commune succere. Eri tamen hinc fuisse pretium etiam ante Mummiæ incensum, probat ex Homero Cerdanus, alioque argumente Germanus.
 466. Alta neque Assyrio, &c.) Quadruplex est Syria: diviso, Syria, Aethyria, Cœlefyria, & Leucolyria: Phœnicia vero & Tyrus sunt in Cœlefyria: in Phœnicia autem & circa Tyrum invenita est purpura primum & conchis expretia. Venenum, ut & opus Græcis, ambigua significationis est: & significat quicquid naturam eorum immutat, in bonam malamque partem; atque adeo & colores, quibus lana fucatur.
 466. Casia.) Casiam triplicem distinximus Ec. 4. 49. De prima specie hæud dubie hie intelligendus poeta: quæ oleum ad majores delicias conditum fuisse puto, Ital. cannella.

Virgilius amena qualibet loca intelligit. Nomen, a $\pi\epsilon\upsilon\sigma\sigma\epsilon\upsilon$ lucus, sanium; quod Æoles delormarunt in $\pi\epsilon\upsilon\sigma\sigma\epsilon\upsilon$.
 471. Saltus ac lustra ferarum.) De saltibus vide Ecl. 6. 56. De lustris, quæ sunt ferarum in silvis cubilia; puro magis adherendum Felto quam Servio. Felus derivat a luto: unde metaphorice lustra dicuntur popinæ & lupanaria, ubi ventri ac desidii operatur. Servius ducitur ab umbra, quia loca illa perum illustrantur. Scat pro Felto Vossius in Elym.

474. Iustitia excedens.) Astræa, de qua Ec. 4. 6. 475. Musæ.) Proicitur id literarum studium præferre agriculturæ: sit tamen his studiis minus le idoneum sentiret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum. Musæ.) Non hic solius carminis prædiles, sed literarum omnium, serum præcipue que ad celestia pertinent, quibus præest Urania.
 476. Quarum sacra sero.) Poetæ Musarum se sacerdotes appellant. Ita Horat. Od. 1. 3. r. Carmina non prius audita, Musarum sacerdos, ubi quibus puerisque canto. Sacerdotum est sacra sero, administrare, ac ducere.

481. Quid tantum Oceano.) Hyemem & æstatem significat: & senus est: Quæ causa fit, cur dies hyberni tam sint in oceanum præcipites: & quæ moræ noctes æstivas differat, ac retardet. Sols dixit, pro dies, plurali numero, quemadmodum G. 1. 66. Phœberalem æquat maturis solibus æstus.

Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
 Frigidus obstitit circum præcordia sanguis,
 485 Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes,
 Flumina amem silvæque inglorius. O ubi campi,
 Sperchiusque, & virginibus bacchata Lacænis
 Taygeta! o qui me gelidis in vallibus Hæmi
 Sissat, & ingenti ramorum protegat umbra!
 490 Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
 Atque metus omnes, & inexorabile fatum
 Subjecti pedibus, strepitumque Acherontis avari!
 Fortunatus & ille, Deos qui novit agrestes,
 Panaque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores!
 495 Illum non populi faeces, non purpura regum
 Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
 Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:
 Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille
 Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.

Si vero sanguis frigidus circumfusus cordi impediatur, quominus possim penetrare hæc secreta nature; placeant mihi rura, & siccis decurrentes in vallibus amarem fluvios & silvas, sine ulla alia gloria. O ubi sunt campi, & Sperchius fluvius, & mons Taygetus frequentatus a puellis Lacænicis! o quis me transferat in vales gelidas Hæmi montis, & operiet me magna umbra ramorum! Felix ille est, qui potuit dicere causas rerum, & qui possit sub pedibus omnem strepitum & tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque est ille, qui colit Deos agrestes, & senem Silvanum, & Nymphas sorores. Ille non movetur, nec fascibus populii, nec purpura regum, nec dissensione qua turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit a Danabio conjurato, nec negotiis Romanorum, nec regis perituris; neque ille aut cum angore miseretur pauperis, aut invidet divitiis. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipsi

N O T Æ.

484. Frigidus obstitit, &c.) Secundum physicos, qui dicunt siccitas homines esse frigidiores sanguinis, prudentes, calidi. Unde & senes, in quibus jam friget, & pueri, in quibus necdum salet, minus sapient. Ita Servius, Præcordia proprie sunt membræ cordi præcordiæ: Græci vocant *δύο κ. π.* Supra præcordia sunt pulmones & cor; infra secur & lien. Sæpe tamen sumuntur pro exitu omnibus, hic & alibi præcipue pro corde, sæpe pro ipso animo.

487. Sperchiusque, &c.) Sperchius, Thessaliæ fluvius, & Pindo monte in Malliacum sinum rapide fluens: hodie *Agriomela*. Taygetus, pluraliter *Taygeta*, mons Laconiæ, Spartæ & Amyclis imminens, venatione & Bacchi orgiis celebris; unde *Virginibus bacchata Lacænis*, id est, frequentata a Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu in eandem ludebant.

488. Hæmus, Mons Thraciæ, de quo G. l. 492.
 490. Felix, &c.) Videntur hi versus geminam Philosophiæ partem distinguere: primus *Physicam*, sive naturalem, quæ rerum causas investiat: alii *Ethicam*, sive moralem, quæ tota est in temperandis hominum moribus, & conservanda beatitate, beatitas autem in voluptate a perisique veterum constituebatur; necet porro voluptati metus sati & inferorum.
 492. Acherontis avari.) Acheron, inferorum

fluvius, de quo *Æn.* 6. 323. *Aovar* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

492. Deos agrestes, Panaque, &c.) De Diis agrestibus *Ecl.* 6. in noctis ad *Argum.* De *Pane* *Ecl.* 2. 31. De *Silvano.* *Ecl.* 10. 24. De *Nymphis* *Jocribus*, puta *Dryadibus* aut *Napeis* &c. *E.* 2. 46.
 495. Non populi faeces, non, &c.) Neque movetur Romanorum honoribus, necque barbarorum regum. Romanos honores, per *fascis*, barbaros, per *purpuram* regum significat. *Fascis* erant fasciuli virgarum, quibus erat obligata securis, ita ut ferrum in lumino existeret: insignia fuerunt magistratum apud Romanos. Dicitur *fascis populii*, quia populi suffragis magistratus eligebantur in comitiis. *Fascis* habebat *Dictator* *xxiv.* *Consul* *xxi.* Prætores provinciales *vi.* Prætores urbani *ii.* Præferbantur a *hætoribus*, quorum nomen a *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis & *calce* detractis.

497. Dacus ab Istro.) Daci nunc *Transilvani*, *Moldavi*, & *Valachi*, olim *teræ gentes* & Romanis infestæ, intra Carpathum montem se penetrarunt, Istrum fluvium a meridie, ad usque Istri ossia porrexit. *Ister* sive *Danubius*, fluvius Europæ maximus, prope *Villingam* oppidum Sveciæ: deinde in fluvio *6a.* navigabilibus, in Pontum Euxinum influit ostis *lxx,*

500 Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
 Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
 Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
 Sollicitant alii remis freta cæca, ruantque
 In ferrum, penetrant aulas & limina regum.
 505 Hic petit excidiis urbem miserabile Penates,
 Ut gemma bibat, & Sarrano indormiat ostro:
 Condit opes alius, desolitoque incubat auro.
 Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
 Per cuneos (geminatur enim) plebisque patrumque
 510 Corripuit: gaudent perfulsi sanguine fratrum,
 Exsilioque domos & dulcia limina mutant,
 Atque alio patriam quæruunt sub sole jacentem.
 Agricola incurvo terram dimovit aratro:
 Hinc anni labor, hinc patriam, parvosque nepotes
 515 Sustinet: hinc armenta bouum, meritosque juvenecos.
 Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,

volentes ultro producant: nec cognoscit leges duras, & tumultuosum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, & currunt ad militiam: pervadunt in aulas & domos regum. Hic intemat ruinam urbi & miseris domibus, us bilat in poculo gemmeo, & dormiat in purpura Tyria: alius occultat divitias, & incubit auro desolito: alius obfuscat mirabundus ad rostra: alium percussit hiantem plausus plebis & senatorum in theatro, nam iuratur: alii gaudent tincti sanguine fratrum, & restitit domibus & gratis hominibus alium in exsilium, & quæruunt patriam suspensam alii soli. Agricola autem voritit terram curvo aratro; inde est labor anni, inde alii patriam & parvos nepotes; inde alii armenta bouum, & juvenecos, qui id labore meruerunt. Nec cessat, donec annus abundet, vel pomis, vel

N O T Æ.

quam negotii publici gesturos, quam iudicium populi de se factum esset.

505. Hic, &c.) Eos carpit, qui opes & domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus* *Æn.* 2. 717.

506. Sarrano indormiat ostro, &c.) Purpura quæ fit elanice ostret live conchylii, quæ *murex* appellatur, Phœnicum linguæ *Sarrano*, unde *Tyris*, urbs Phœnicæ, horum piceatu celebris, dicta est *prius Sarræ*, & color purpureus, *Sarranus* & *Tyrius*. Distinguntur tamen plerique purpuram piceis, sive olivum, a murice: hæc tamen a poetis vulgo promiscue usurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id est, bis tincta, a *vis* *vis*, & *perro* *tingo*.

508. Hic stupet attonitus rostris, &c.) Notat studium audiendi oratores, vel grandis suggestis, quæ rostra dicebantur. Nam ex *l. vivo* *l. 8.* cum *Antistes*, gens *Latii* a maritima, cuius caput *Antium*, vici *Latianis* & classe spoliati essent, naves coram partim in navalia subducent, partim incensæ sunt: servatque rostris, id est, eminentibus illis proræ partibus, quæ sero aut ære ardeant, placuere in foro suggestum ex *is* adornari, unde cum populo ageretur.

509. Per cuneos, (geminatur enim) &c.) Notat studium spectaculorum: in quibus plausus, non a sola plebe, sed etiam a magistratibus ipsis dabatur, & hęc geminabatur. *Cunei* sedilia sunt theatrorum, de quibus supra *v. 381.*

- Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
 Proventuque oneret fulcos, atque horrea vincat.
 Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
 520 Glande sues lati redeunt: dant arbuta silvæ:
 Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
 Mitis in apricis coquitur vindemia faxis.
 Interea dulces pendunt circum oscula nati:
 Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccæ
 525 Lactea demittunt: pinguesque in gramine læto
 Inter se adversis luctantur cornibus hœdi.
 Ipse dies agitat fœtos: fufusque per herbam,
 Ignis ubi in medio, & focii cratera coronant,
 Te libans, Lenææ, vocat; pecorisque magistris
 530 Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
 Corporaque agresti nudat prædura palæstra.
 Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
 Hanc Remus & frater: sic fortis Etruria crevit;
 Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma.
 535 Septemque una sibi muro circumdedit arces.

Ante

vel fœtu pecorum, vel manipulis spicarum Cerealis: & oneret fulcos proventu, & superet horrea: Postquam hyem. venit, ultra Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci seginati glandibus: sive præsent poma silvestria: & autumnus suppeditat varios fœtus: & alte vaccom dulces coquantur in aperis collibus. Interea dulces nati pendunt circa ore; casta domus servat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: & pingues hœdi in herba fertili versantur invicem oppositi cornibus. Ipse agricola celebrat dies fœtos: & stratus in herba, ubi ignis est in medio, & ubi focii implent pocula, te invocant, o Bacche, vinum effundens tibi: & proponit custoditus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, & nudat robusta corum corpora ad luctam rusticam. Sic instituerunt vitam olim antiqui Sabini, sic Remus, & frater ejus Romulus: sic crevit generosa Tuscia: atque adeo Roma evasit pulcherrima mundi, & una circumcinxit sibi muris septem montes.

N O T Æ.

517. Cerealis mergite culmi.) Hæc merges, plenitudinem quamdam significat. Citatque Horatius: *Kepti di spiritus intridituro mero.*
 Virgilio videtur esse manipulus spicarum, ut explicat Servius. Plinio ramen l. 18. 30. videtur esse furca colligendis apta manipulis: qua significatione dicitur etiam *merga*, & a Columella, & Felto.
 519. Sicyonia bacca trapetis.) Sicyon, urbs Achæiæ proprie dictæ, non longe ab Isthmo Peloponnesiaco, ferax oleis. Trapetis, five trapeum mola est, five torcular olei.
 520. Arbuta.) Proprie sunt fructus *arbuti*, arboris, Ital. *corbezzolo*, de qua Ec. 3. 82. Hic torte probaccis omnibus silvestribus ulurpantur.
 522. Mitis in apricis, &c.) Maturefcit Solis ardore. De loco *aprico*, id est, Soli expofito, vide Ecl. 9. 49.
 523. Circum oscula.) Circa os pendunt; ab ore pendunt. *Osculum* enim, non temper *bafum*; sed magis proprie ipsum os significat, Æn. 1. 260.
 528. Cratera coronant.) Non coronant floribus, sed vino: quod ad summam ulque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus l. 13. ex Aristotele, *in dicitur veritas* *peritiam* *mois* *est dicitur*, *ad dicitur* &c. Nihil mutuum esse ostendendum Diis, sed integra & perfecta: plenum vero perfectum est: coronare autem, S. Sabina; Esquilinus; monte di S. Maria Mag-

- Ante etiam sceptrum Dictæ regis, & ante
 Impia quam cælis gens est epulata juvenis,
 Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
 Necdum etiam audierant inflari clastica, necdum
 540 Impositos duris crepitare incudibus enses.
 Sed nos immensum spatium confecimus æquor,
 Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

Aureus quoque Saturnus dacebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretenfis, & antequam scelerati homines vescerentur occisâ bobus. Nondum etiam homines audierant inflari tubas, nondum gladios sonare impositos duris incudibus. Sed nos decurimus campum immensum longitudine, & jam tempus est liberare jugo fumantia colla equorum.

N O T Æ.

Maggiore: Viminalis denique; quibus duo additi deinceps fuerunt, Janiculus collis, Montorio; & Vaticanus. est. aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, sed folis terræ fructibus vescerentur. De Saturno, & aurea ætate, Ecl. 4. 6. 536. Dictæ regis, & ante Impia quam, &c.) 541. Sed nos, &c.) Hunc librum, ut priores, allegoria terminat ab equis petita. Æquor hic est campus. Æn. 2. 786.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICORUM LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo & pecorum passioni præsent: deinde laudes Octavianis: denique invitationem Mæcenatis, cujus jussu susceptum id operis fuisse, rursus restatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes distincte. I. Agit de bobus & equis. II. De ovibus & capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infestis; nempe serpentibus, scabiæ, febri, ac peste: que pestis descriptio epitogi locum obtinet. Sparsæ sunt præterea toto libro fusores, oblectationis causa, descriptioes, quasi quedam diverticula. Talis est descriptio cursus equestris, v. 103. Alti five æstri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Purularum amoris, v. 242. Scabiæ hœmisi, v. 349.